

Krzysztof KRASZEWSKI

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska

Kształcenie ogólne i ogólnotechniczne w zreformowanym systemie szkolnym Berlina

Wstęp

Od zakończenia II wojny światowej przez kolejne dziesięciolecia Berlin był postrzegany jako symbol podziału Niemiec. Aż do zjednoczenia obu państw niemieckich (NRF i NRD) trzy zachodnie sektory (Berlin Zachodni) będące pod kontrolą USA, Wielkiej Brytanii i Francji oraz Berlin Wschodni (sektor pod kontrolą ZSRR) rozwijały się niezależnie od siebie. Zwraca się uwagę, że Berlin przed swoim upadkiem duchowym w wyniku dyktatury nazistowskiej i zniszczeń wojennych był nie tylko gospodarczą metropolią Niemiec, ale w „złoty latach dwudziestych” (*in den „Goldenen Zwanzigern”*) także stolicą kulturalną Europy. Do dzisiaj Berlin jest największym ośrodkiem przemysłowym starego kontynentu z takimi branżami, jak: budowa maszyn, przemysł spożywczy, tekstylny, a przede wszystkim elektryczny [*Tatsachen...* 1993: 25–27]. Za datę powstania miasta przyjmuje się 28 października 1237 r. Pod tą datą po raz pierwszy pojawia się w dokumentach wzmianka o Coelln [Giebel 2012: 8]. Zaznacza się, że miasto rozwijało się już pod koniec XII w. z dwóch osad kupieckich – z wymienionego Coelln oraz Berlina. W 2008 r. archeolodzy znaleźli dębową belkę, która prawdopodobnie pochodzi z 1183 r. Świadczyłoby to o tym, iż Berlin jest o 54 lata starszym miastem, niż dotychczas sądzono. W 1709 r. król Fryderyk I zjednoczył pięć miast: Berlin, Coelln, Friedrichswerder, Dorothenstadt i Friedriechsstadt, czyniąc z 55-tysięcznego zjednoczonego miasta swoją rezydencję i stolicę. Warto nadmienić, że w 1717 r. w Berlinie wprowadzono obowiązek szkolny. Po powstaniu Rzeszy Niemieckiej w 1871 r. Berlin zostaje jej stolicą (*Hauptstadt der Deutschen Reiches*). Liczy już wówczas ponad 800 tys. mieszkańców i jest politycznym, ekonomicznym i naukowym centrum cesarstwa (1071–1918). W tym okresie rozwija się bardzo pręźnie, przekraczając przed wybuchem I wojny światowej liczbę 2 mln mieszkańców. W latach 1918–1933 Berlin jest stolicą Republiki Weimarskiej (*Hauptstadt der Weimarer Republik*), osiągając w 1925 r. liczbę 4 mln mieszkańców. Od 1933 r. jest stolicą Trzeciej Rzeszy (*das Dritte Reich*) będącej pod rządami NSDAP. Wraz z aneksją Austrii 12 marca 1938 r. Berlin staje się stolicą Wielkoniemieckiej Rzeszy (*Grossdeutschen Reiches*). Po kapitulacji Niemiec w 1945 r. Berlin liczył 2 mln 800 tys. mieszkańców.

Miasto podobnie jak cały kraj zostało podzielone na cztery sektory. Wraz z utworzeniem Niemieckiej Republiki Demokratycznej 7 października 1949 r. Berlin Wschodni został proklamowany stolicą tego kraju (*Hauptstadt der DDR*). 4 grudnia 1948 r. w amerykańskiej strefie okupacyjnej zostaje utworzony Wolny Uniwersytet Berliński (*Freie Universitaet Berlin*). W 1949 r. we wschodniej części Berlina z dotychczasowego Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma (*Friedrich-Wilhelms-Universität*) powstaje Uniwersytet im. Braci Alexandra i Wilhelma von Humboldtów. Po upadku muru berlińskiego 9 listopada 1989 r. rozpoczął się proces zjednoczeniowy Niemiec, w tym podzielonego do tego dnia Berlina. Układ zjednoczeniowy z 31 sierpnia 1990 r. w artykule drugim ustęp pierwszy mówi, że stolicą Niemiec jest Berlin [*Das offizielle Hauptstadtportal*]. Tym samym rozpoczął się nowy rozdział w 750-letniej historii miasta. Stoją przed nim nowe wyzwania. To, co przez dziesięciolecia było podzielone, zaczyna się na nowo łączyć i uzupełniać. Podkreśla się, iż mieszkańcy obu części miasta muszą na nowo sobie zaufać i dążyć do wyrównania potencjałów gospodarczych.

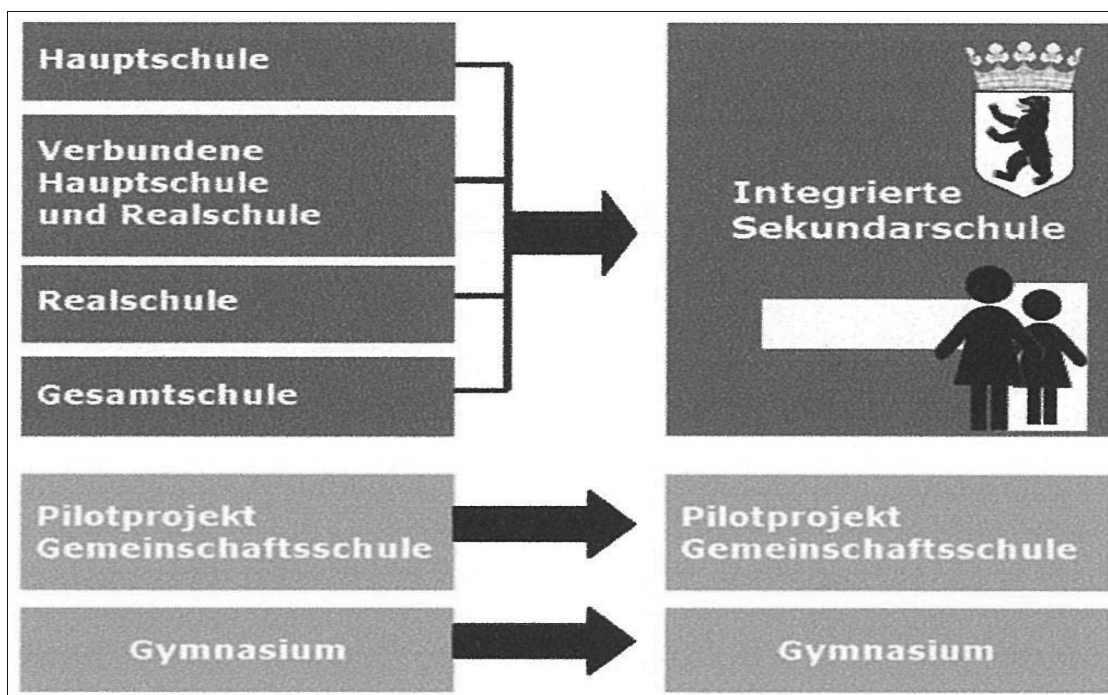
Zjednoczenie uruchomiło boom gospodarczy. Uważa się, że powinno to również znaleźć swoje odzwierciedlenie w sferze socjalnej, naukowej i kulturalnej. Berlin posiada trzy uniwersytety: Freie Universität Berlin (Wolny Uniwersytet), Humboldt-Universität zu Berlin (Uniwersytet Humboldta) oraz Technische Universität Berlin (Uniwersytet Techniczny). Ponadto działają tu liczne instytuty naukowe, jak: Hahn-Meitner-Institut (prowadzący m.in. badania z zakresu fizyki jądrowej), Heinrich-Hertz-Institut (badania w zakresie telekomunikacji) [*Tatsachen...* 1993: 26–27]. W liczącym 3 mln 400 tys. mieszkańców mieście funkcjonuje 1842 placówek przedszkolnych, 900 publicznych i prywatnych szkół (w tym 777 publicznych i prywatnych szkół ogólnokształcących). Uczęszcza do nich ponad 300 tys. uczniów. Istnieje 39 szkół wyższych kształcących około 160 tys. studentów [*Das offizielle Hauptstadtportal*].

Zmiany w systemie szkolnym Berlina

System szkolny Niemiec tak jak struktura państwa ma charakter federacyjny. Oznacza to, że poszczególne kraje związkowe na mocy własnych aktów prawnych podejmują autonomiczne decyzje w tym zakresie. Zwraca się uwagę, iż podobnie rzecz się miała w czasach rzeszy cesarskiej oraz Republiki Weimarskiej. Poszczególne rządy wszystkich 16 krajów wchodzących w skład Republiki Federalnej Niemiec samodzielnie kształtują prawo szkolne i plany nauczania na kolejnych szczeblach edukacji. Z tego powodu funkcjonują obok siebie różne systemy szkolne. Różnice dotyczą m.in. nazw szkół, rekrutacji, liczby i nazw przedmiotów szkolnych, treści nauczania, terminów ferii. W wielu zakresach poszczególne landy muszą jednak ze sobą współpracować. W tym celu w 1958 r. powstała stała konferencja ministrów oświaty krajów związkowych (*Kultusmini-*

sterkonferenz – KMK). Czuwa ona nad tym, aby np. standardy kształcenia poszczególnych przedmiotów szkolnych zbytnio się nie różniły, aby zadania egzaminacyjne nie były w jednych krajach znacznie trudniejsze w stosunku do innych, aby świadectwa szkolne wydawane w jednym landzie mogły być uznane w drugim. Przykładem konstruktywnej współpracy ministrów jest dążenie, aby do 2017 r. egzaminy maturalne w poszczególnych landach były porównywalne i oceniane według jednakowych kryteriów. Podkreśla się, że specyfiką Berlina podobnie jak innych dużych miast jest silne zróżnicowanie struktury zaludnienia. Przyczyny ekonomiczne, społeczne sprawiły, że mieszkają tu osoby wywodzące się z różnych kultur. Z tej różnorodności wynikają nowe wyzwania dla polityki edukacyjnej miasta. Edukacja odgrywa kluczową rolę integracyjną dla uczniów, których językiem ojczystym nie jest język niemiecki [*Berliner...* 2014: 5–8].

Piętnaście lat temu rozpoczęto gruntowną przebudowę systemu szkolnego zjednoczonego Berlina. Zasadnicza zmiana strukturalna polegała na zastąpieniu dotychczasowych czterech szkół ponadpodstawowych: głównej (*Hauptschule*), realnej (*Realschule*), połączonej głównej z realną (*verbundene Haupt- und Realschule*) oraz zespolonej (*Gesamtschule*) zintegrowaną szkołą II stopnia (*Integrierte Sekundarschule*). Tak więc z pięciu szkół ponadpodstawowych funkcjonujących przed reformą zostały dwie. Tą drugą szkołą jest gimnazjum (*Gymnasium*), które również istniało w poprzednim systemie szkolnym. Od roku szkolnego 2010/2011 absolwenci szkoły podstawowej (*Grundschule*) mogą kontynuować naukę w zintegrowanej szkole II stopnia (*Integrierte Sekundarschule*), względnie w gimnazjum (*Gymnasium*). Na szczególną uwagę zasługuje fakt likwidacji szkoły głównej (*Hauptschule*), wokół której narosło wiele kontrowersji. Proces restrukturyzacji szkolnictwa został zakończony w roku szkolnym 2014/2015. Stwierdza się, iż dzięki reformie berliński system szkolny stał się bardziej przejrzysty. W odczuciu społecznym poprzedni system nie sprawdził się. Założeniem reformy było stworzenie możliwości zdobycia jak najlepszego wykształcenia dla wszystkich uczniów. Nowa berlińska struktura szkolna oferuje uczniom więcej niż dotychczas indywidualnego wsparcia, popołudniową opiekę oraz wspólną naukę. To sprzyja integracji uczniów wywodzących się z różnych kultur i środowisk. Podkreśla się, że nawet krytycy przyznają, że reforma była konieczna, chodzi bowiem o szanse rozwojowe młodego pokolenia a zarazem o przyszłość całego społeczeństwa. Stwierdza się, iż Berlin stwarza możliwości dobrej edukacji. Należy mieć jednak świadomość tego, że efekty przeprowadzonych zmian będą widoczne i będą mogły być poddane analizie po upływie pewnego czasu. Istnieje świadomość, iż reforma jest wyzwaniem dla wszystkich: nauczycieli, uczniów, rodziców i administracji [*Das offizielle Hauptstadtportal*].

Rys. 1. Zmieniona struktura systemu szkolnego Berlina

Źródło: [Betriebswirtschaftliches Basiswissen für Schüler].

Obowiązek szkolny dotyczy dzieci, które w danym roku kończą sześć lat. Dzieci zapisywane są do szkoły położonej najbliżej ich miejsca zamieszkania. W uzasadnionych przypadkach istnieje możliwość zapisania dziecka do innej szkoły. Rodzice mogą również wnioskować o wydłużenie lub skrócenie dla dziecka okresu uczęszczania do placówki przedszkolnej o jeden rok, co jest równoznaczne z odroczeniem rozpoczęcia obowiązku szkolnego lub jego przyspieszeniem. Pozytywna decyzja w tym względzie uzależniona jest od opinii placówki przedszkolnej i lekarza szkolnego lub odpowiedniej komisji złożonej z psychologów. Okres edukacji w szkole podstawowej (*Grundschule*) trwa sześć lat [Berliner... 2014: 14]. Klasa I i II to klasy początkowe (*Schulanzfangphase*). W tym okresie uczniowie uczą się razem, a nauczyciele starają się optymalnie wykorzystać ten czas na ich przygotowanie do dalszej edukacji. Od III klasy uczniowie mają zajęcia w różnych grupach. Jest to związane z rozpoczęciem nauki pierwszego języka obcego. Uczniowie mają do wyboru język angielski lub francuski.

Wszystkie szkoły podstawowe oferują różne formy opieki i wsparcia procesu uczenia się dziecka. Część szkół jest otwarta już od godziny 6.00 do 18.00, część zaś od godziny 8.00 do 16.00. Gwarantują one również możliwość sprawowania opieki w okresie ferii [Das offizielle Hauptstadtportal]. Tygodniowy rozkład zajęć w szkole podstawowej obejmuje zajęcia z następujących przedmiotów: język niemiecki (*Deutsch*), nauka o rzeczach (*Sachunterricht*), matematyka (*Mathematik*), sztuki plastyczne (*Bildende Kunst*), muzyka (*Musik*), zajęcia

sportowe (*Sport*), język obcy (*Fremdsprache*) – od klasy III, nauki przyrodnicze (treści z zakresu biologii, fizyki, techniki, chemii) (*Naturwissenschaften*) – od klasy V, geografia (*Geografie*) – od klasy V, historia/edukacja polityczna (*Geschichte/Politische Bildung*) – od klasy V, przedmiot do wyboru (*Schwerpunktbildung*) – od klasy V [*Verordnung über...*].

W dwóch pierwszych klasach na koniec roku szkolnego uczniowie otrzymują ocenę swojego rozwoju. Może ona być w formie opisowej lub w postaci świadectwa. Najwcześniej od klasy trzeciej III, a najpóźniej od klasy V uczniowie na zakończenie każdego półrocza otrzymują cenzurki z ocenami w skali od jeden do sześciu.

Po pierwszym półroczu VI klasy uczniowie i ich rodzice stoją przed ważną decyzją. Jest nią wybór dalszej drogi kształcenia. Jak wyżej wspomniano, istnieją dwie możliwości: podjęcie nauki w gimnazjum (*Gymnasium*), względnie w zintegrowanej szkole II stopnia (*Integrierte Sekundarschule – ISS*). Uczniowie osiągający wysokie oceny oraz przejawiający określone predyspozycje i zainteresowania już po ukończeniu klasy IV mogą kontynuować edukację w klasie V i VI w gimnazjum, ewentualnie w szkole zintegrowanej [*Berliner...* 2014: 16–19]. Gimnazjum jest szkołą ogólnokształcącą na podbudowie szkoły podstawowej (*Grundschule*). Po ukończeniu XII klasy uczniowie zdają maturę. Od klasy XI mają oni możliwość silniejszej koncentracji na kursach według własnego wyboru. Ma to na względzie kontynuowania dalszej nauki w kierunku zdobycia określonego zawodu lub podjęcia studiów wyższych.

Zintegrowana szkoła II stopnia (*Integrierte Sekundarschule*) jest także szkołą na podbudowie szkoły podstawowej. Jak wyżej wspomniano, łączy ona dawne szkoły: zespólną, główną i realną (*Gesamt-, Haupt- und Realschule*). Wszystkie szkoły zintegrowane (*ISS*) to placówki całodzienne, czynne od godziny 7.30 do 16.00. W szkole tej każdy uczeń wspomagany jest indywidualnie [*Das offizielle Hauptstadtportal*]. Dysponują one zróżnicowanymi koncepcjami edukacyjnymi do matury włącznie. W stosunku do gimnazjów szkoły te oferują naukę w mniejszych liczebnie klasach, mniejszą liczbę godzin zajęć w tygodniu oraz intensywną orientację zawodową (*eine intensive Berufsorientierung*). W gimnazjum obowiązkowe są dwa języki obce, w szkole zintegrowanej drugi język może być dobrowolnie wybrany przez ucznia. Decyzją dotyczącą wyboru szkoły ponadpodstawowej (gimnazjum czy szkoła zintegrowana) podejmują rodzice. Mogą oni kierować się prognozą rozwoju dziecka (*die Foerderprognose*) sporządzaną przez szkołę podstawową. Podkreśla się, że nauczyciele tej szkoły wkładają dużo wysiłku w to, aby jak najtrafniej określić predyspozycje ucznia i nakreślić jego dalszą drogę kształcenia. Zwraca się uwagę, że owa prognoza ma jedynie charakter zalecenia. Rodzice zapisujący dziecko do gimnazjum mają świadomość tego, że funkcjonuje tam tzw. rok próbny (*ein Probejahr*). Jeżeli w tym okresie uczeń nie będzie osiągał oczekiwanych rezultatów w nauce, po roku zostanie przeniesiony z gimnazjum do szkoły zintegrowanej [*Berliner...* 2014: 19–20].

W szkołach berlińskich edukacja ogólnotechniczna realizowana jest w ramach różnych przedmiotów nauczania. W sześcioletniej szkole podstawowej (*Grundschule*) występują dwa przedmioty zawierające cele i treści z tego obszaru. Pierwszy z nich to *Sachunterricht* (nauka o rzeczach). Przedmiot ten występuje w klasach od I do IV. Zawiera on treści z zakresu środowiska społeczno-przyrodniczego i **techniki**. Na realizację zintegrowanych zajęć z tego przedmiotu przeznaczają się po dwie godziny tygodniowo w klasie I i II, trzy godziny w klasie III oraz pięć godzin w tygodniu w klasie IV. Drugi z nich to *Naturwissenschaften* (nauki przyrodnicze). Występuje on w klasie V i VI w wymiarze czterech godzin tygodniowo. W ramach tego przedmiotu realizowane są treści z zakresu biologii, fizyki, **techniki**, chemii [*Verordnung ueber...*]. W zintegrowanej szkole II stopnia (*Integrierte Sekundarschule*) funkcjonuje nowy przedmiot nauczania, którego zadaniem jest zaznajamianie uczniów z wybranymi zagadnieniami gospodarki, pracy i **techniki**. Nosi on nazwę: *Wirtschaft, Arbeit, Technik*. Zastąpił *Arbeitslehre* (nauczanie pracy) – przedmiot występujący dotychczas w szkolnictwie ogólnokształcącym. Nowy przedmiot realizowany jest od klasy VII do IX, najczęściej w wymiarze dwóch godzin tygodniowo w każdej klasie [*Rahmenlehrplan fuer...*].

Uwagi końcowe

Zarysowana w artykule charakterystyka zmian w systemie szkolnym Berlina wskazuje, że poszukuje się tam nowych rozwiązań systemowych mających sprostać wymaganiom postępu cywilizacyjnego. Miasto, stolica kraju, a zarazem jeden z szesnastu krajów związkowych Republiki Federalnej Niemiec odgrywa kluczową rolę w sferze przemysłowej, naukowej, technicznej i kulturalnej. Zjednoczenie obu państw niemieckich stało się źródłem nowych wyzwań. Przejawem tego była potrzeba szybkiego rozwoju gospodarczego nowych landów. Przykład reformy szkolnej Berlina ukazuje rosnące znaczenie fachowego przygotowania młodego pokolenia do wymagającego rynku pracy. Analizując plany i programy nauczania, dostrzec można integrowanie treści z różnych obszarów wiedzy. Zauważalna jest bogata oferta edukacyjna zorientowana na indywidualne możliwości i zainteresowania uczniów. Wzrasta również opiekuńcza funkcja szkoły. Dowodem tego są placówki całodzienne. Dużą wagę przywiązuje się także do pracy z dziećmi imigrantów. Podejmowane w tym zakresie działania uwzględniają pochodzenie narodowe, kulturowe i etniczne dziecka. Na podkreślenie zasługuje wzrastająca rola orientacji zawodowej w szkołach ogólnokształcących.

Literatura

Berliner Bildungs – ABC. Von vorschulischer bis beruflicher Bildung: Ein Ueberblick mit Hinweisen fuer neue Berliner (2014): Redaktion und Gestaltung: Sen BJW, K. Goerlitz, A. Reck, Padeborn.

Giebel W. (2012): *Berlin Geschichte*, Berlin.

<http://www.cogbyte.de> (27.04.2015).

<http://gesetze.berlin.de/jportal> (22.04.2015).

Rahmenlehrplan fuer Sekundarstufe I, Jahrgangsstufe 7–10. Integrierte Sekundarschule Wirtschaft – Arbeit – Technik (2012): Berlin.

Tatsachen ueber Deutschland (1993): Frankfurt/Main.

Verordnung ueber den Bildungsgang der Grundschule (Grundschulverordnung – GsVO) Vom 19. Januar 2005, Anlage 1 – *Wochenstundentafel fuer die Grundschule*, Gueltig ab: 01.08.2010.

www.berlin.de (22.04.2015).

Streszczenie

W pierwszej części artykułu autor omówił zmiany, które zostały dokonane w systemie kształcenia ogólnego Berlina – miasta/*landu*. Następnie scharakteryzował przedmioty nauczania, które zawierają cele i treści z zakresu edukacji ogólnotechnicznej w szkołach ogólnokształcących. Zasadnicza część artykułu została poprzedzona krótką wzmianką dotyczącą historii miasta.

Słowa kluczowe: system kształcenia ogólnego, kształcenie ogólnotechniczne.

General and Technical Education in the Reformed School System in Berlin

Abstract

In the first part of the article the author confers on the changes that were made to the general education system in the city state of Berlin. Subsequently, he characterized the taught subjects that comprehend the aims and contents of the general technical education in secondary schools. The main part of the article was preceded by a short note on the history of the city.

Keywords: general education system, general technical education.